

УДК 82-311.6(1-88)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.1.2>

Н. В. ГЕРАСИМЕНКО

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу української літератури ХХ ст.

та сучасного літературного процесу,

Інститут літератури Національної академії наук України імені Т. Г. Шевченка, м. Київ, Україна

Електронна пошта: n-gerasimenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3095-9434>

АРХЕТИП ДОМУ В РОМАНІ С. ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»

Стаття присвячена образу Дому в романі сучасного українського письменника С. Жадана. Дослідниця визначила різні проєкції архетипу, схарактеризувала особливості найголовніших з них. Зокрема, зауважено, що у творі автор оприявнив дві площини архетипу. У первинному його вимірі – це просторове представлення Дому у локусі будинку – архетип постає як втілення оселі й родової пам'яті. Окрім цього, метафорично проартикульовано кризовий стан і душевну роздвоєність головного героя. Також авторка зазначає про ще одну площину архетипу – внутрішній, метафізичний Дім: цей вимір постає через думки, зустрічі, умовиводи і пізнання головним героєм самого себе. Бінарною опозицією до архетипу Дому в романі є «не-Дім», тобто тимчасовий притулок, інтернат. Ця проєкція у міркуваннях головного героя накладається на всю територію регіону: більшість персонажів почуються і поводяться як вихованці інтернату. Інфантильність підопічних прямого й метафоричного державного закладу, своєю чергою, призводить до колективного штучного сирітства і травмування та екзистенційного безпам'ятства. Також через призму модифікацій топоніму проаналізовано й моделі поведінки персонажів роману. Додатковим локусами в романі задля розкриття характерів, і зокрема, соціальної ініціації й ідентифікації головного героя виступають вокзал і сад. Такі проєкції архетипу Дому дають змогу авторові представити кількарівневий текст з гострими для суспільства концептами. Визначені в романі й ризики для соціуму, що нехтує своїми громадянами. У підсумку постулюється ідея: лише віднайдення власного внутрішнього «Я», свого метафізичного Дому – шлях до одужання, повернення внутрішньої цілісності й життя героїв у нових реаліях з новими цінностями, це надійний спосіб позбутися духовного сирітства.

Ключові слова: образ, топонім, міфопоетика, метафізичний дім, колективне безпам'ятство, мілітарна проза.

Постановка проблеми. Проблема дослідження архетипу Дому загалом в історії та теорії літературі не нова. Художнє моделювання світу через засоби просторової семіотики ґрунтовно висвітлювалося в академічних працях М. Бахтіна, Ю. Лотмана, В. Топорова та ін. Як зазначає Ю. Лотман, мотив Дому – серед найзатребуваніших у світовому фольклорі, зокрема, «протиставлення символу Дому» (свого, безпечного, культурного простору, який охороняють боги) й «Антидому», «лісового дому» (чужого, диявольського простору, місця тимчасової смерті, потрапляння до якого рівнозначне подорожі до потойбічного світу» [Лотман : 314].

Архетипу Дому присвячені й роботи українських науковців О. Бороня «Поетика простору в творчості Тараса Шевченка» [Боронь], О. Лілік «Архетип дому в ліриці Григорія Чубая» [Лілік], К. Шимоняк «Образ дому у творчості І. Ірлявського і Т. Шевченка» [Шимоняк], Л. Яшиної «Образ «Дому» у творчості В. Дрозда» [Яшина] та ін.

Разом із тим топонім Дому у прозі сучасних письменників не був предметом ані частих, ані комплексних наукових студій. Лише епізодично до цієї теми зверталися у своїх роботах літературознавці Н. Головченко [Головченко], А. Демченко [Демченко], Я. Кулінська [Кулінська], У. Федорів [Федорів]. Окремі аспекти проблеми розглядала у своїх попередніх публікаціях і я теж [Герасименко].

Однак таких розвідок недостатньо, архетип Дому, представлений зокрема у сучасній мілітарній прозі, потребує ретельного й системного опрацювання, оскільки повсякдень здобуває нові, додаткові наративи. Це й визначило актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну й методологічну основи дослідження склали праці з теорії питання М. Бахтіна, Ю. Лотмана, В. Топорова, Т. Гундорової, Н. Зборовської та ін. Крім того, у роботі використано результати досліджень літературознавців, що

спеціалізуються на вивченні вітчизняного сучасного літпроцесу та армійської прози.

Постановка завдання. Мета роботи – дослідити явище архетипу Дому, простежити його модифікацію та особливості втілення в сучасній мілітарній прозі, зокрема, в романі сучасного українського письменника С. Жадана «Інтернат»; проаналізувати природу походження та різні проєкції топосу через концептуальні моделі поведінки героїв твору, кожна з яких – прикметна реакція на підвиди архетипу і оприявнюється на різних текстових рівнях.

Матеріалом дослідження є художній твір, роман С. Жадана «Інтернат» (2017).

Виклад основного матеріалу. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «дім» трактується як «Будівля, призначена для житла або для розміщення різних установ; будинок; 2. Приміщення, в якому живуть люди; житло. 3. Приміщення, люди, що в ньому живуть, та їх господарство. А також на позначення «сім'ї або людей, що живуть в одному приміщенні» [Великий тлумачний словник української мови 2005 : 305].

Аналогічне визначення топоніму подане і в Словнику української мови (УЛЕ) [Словник української мови].

Натомість у виданні «Українська міфологія» архетип Дому (оселі, помешкання, хати) розглядається, передовсім, через призму міфологічно-релігійного світогляду народу: «Хата – матеріальне і духовне осердя сім'ї, родинне вогнище, місце перебування душ предків – охоронців від темних сил. Хата була малим відтворенням космосу» [Войтович : 557].

Схоже пояснення локусу Дому пропонує і літературознавець С. Андрусів. За нею, «ідея Дому – одна з домінуючих в українському Космосі – Дому як культури, що завше органічно вписується у природу... Дому як фізичного і духовного Житла, що захищає людину/родину від хаосу небуття» [Андрусів : 97].

Про дім як сакральний спосіб передавання «архетипної гіпердуховності національного коду» нашого народу міркує і відома українська літературознавиця Н. Зборовська [Зборовська : 277].

Одразу слід зауважити, що в романі С. Жадан «Інтернат» автор вибудовує складний і особливий часопростір. Первинним його виміром є просторове, конкретне втілення архетипу

Дому у локусі будинку, житла головного героя Павла Івановича, вчителя української мови та літератури пристанційної середньої школи чи Паші, як він сам себе називає. «Паша любив цей будинок, жив тут ціле своє життя, збирався жити далі. Його побудували німецькі полонені відразу після війни. Була це доволі простора будівля на дві родини. Друга вулиця від залізничної станції, густозаселений приватний сектор, в якому жили переважно станційні робітники. Все їхнє селище й будувалося довкола станції: вона давала роботу, вона ж давала й надію, подібна на чорне від паровозного диму серце, що прокачує кров довколишніх балок і лісосмуг...» [Жадан : 7–8].

У будинку на станції жили три покоління сім'ї: старий, батько Павла, сам Паша, і син сестри, онук старого. Невдовзі десятилітнього Сашка віддали в інтернат, бо хлопець хворий на епілепсію. Епізодично на сторінках роману з'являється сестра Паші, провідниця потягу, яка постійно кричить і постійно в дорозі, також згадуються мати й цивільна дружина. А отже, можемо говорити про Дім, в якому є пам'ять і спадковість поколінь.

Як зазначає Г. Башляр, «крипта рідного дому... це вісь, навколо якої обертаються інтерпретації мрії думкою та навпаки, інтерпретації думки мрією... Перед нами нерозривна єдність образу і спогадів, функціональна суміш уяви і пам'яті» [Башляр : 35]. Дім також здатний викликати й множити спогади героя, приміром, про колишній сімейний затишок: «Новорічної ночі вони – ще всією родиною – сиділи у великій кімнаті, до безкінечності перемикаючи канали <...> слухав, як мама торохкотить посудом на кухні, як старий виходить надвір, щось забрати з подвір'я, як потому повертається, і свіжий дух синього нічного перетікає помешканням, торкається шкіри ...» [Жадан : 285–286].

Головними прикметами оселі Павла Івановича є телевизор, що працює цілодобово: «Він у них, наче вічний вогонь: горить не так для втіхи живих, як у пам'ять про померлих...» [Жадан : 7]; старі крісла й канапа, що «...прострілене пружинами, як сухе гілля в скаутському багатті. Меблі в домі старі, але живучі: теперішніх господарів напевне переживуть. Сестра пропонувала бодай перетягнути крісла, Паша відмахувався...» [Жадан : 7]. А також запах газу

«Паша підходить до плити, відразу ж ловить солодкавий запах газу. У Паші він завжди асоціюється з бадьорим ранковим прокиданням. Щоранку збираючись на роботу, покидавши до портфеля учнівські зошити й підручники, вибиратись на кухню, дихати солодким газом, пити міцний чай, заїдаючи його чорним хлібом <...> Цей запах супроводжує його все життя, у нього навіть апетиту немає, коли випадає прокидатися не вдома, бракує домашньої ранкової плити, що відгонить пропаленими конфорками...» [Жадан : 13].

Перед Пашею стоїть непросте завдання: він має забрати з інтернату свого племінника додому, оскільки наші війська відступають, і місцевість, де розташований заклад, постійно обстрілюють.

Учитель вирушає в путь – і ця фізична мандрівка перетворюється для нього на ментальну, на екзистенційне пізнання і дорогу до самого себе: так з'являється ще один різновид архетипу – *внутрішній, метафізичний Дім* головного героя, через проєкцію якого простежуються й інші персонажі твору.

Павло Іванович – типовий представник пересічного жителя Донбасу, який свідомо й підсвідомо уникає будь-якого конфлікту й будь-якої відповідальності, і загалом намагається жити так, щоб не привертати нічиєї уваги. Вчитель української мови – він ніколи не говорив українською поза класом; а на запитання бойовиків, який саме предмет викладає, передбачливо уникає прямої відповіді. « – Ти взагалі – хто такий?...> – Учитель, – важко ковтнув слину Паша. Головне подумав, аби не питали, який саме предмет. – І чого ти вчиш? – мовби почув його побоювання безносий. – Та всього потроху, – відповів Паша...» [Жадан : 42]; чи, скажімо, коли почалася російська агресія, тоді «... малий усе допитувався в Паші, за кого він, що робитиме, у кого стрілятиме. Паша, як завжди, неохоче відповідав, що його це не стосується, що його ніхто не влаштовує, що він ні за кого...» [Жадан : 124]; та й загалом «... жив так, ніби коїв тяжкий злочин безпосередньо на очах потенційного свідка, який свідчитиме потім безжалісно й холодно-кровно, не забувши жодної деталі, не пропустивши жодного епізоду...» [Жадан : 128].

Зауважимо, що у романі С.Жадана, як і в житті, все взаємообумовлено і взаємопов'язане: оця

душевна двоїстість і полохливість Павла Івановича відбита в авторському зображенні просторового, фізичного Дому: «Будинок вони все життя ділили з якимось залізничним працівником. Півбудинку належало йому, пів – дружній Пашиній родині: татові, мамі, Паші, сестрі. Років п'ятнадцять тому, коли ще всі жили разом, залізничний працівник свою половину спалив...> Спалену половину будинку просто завалили, побілили стіну, жили далі. Зовні будинок нагадував половину хліба на магазинній полиці. Старий завжди так і купував – половину, аби не платити зайвого...» [Жадан : 9].

Протилежним до архетипу Дому-будинку як власного захищеного простору (Дому-фортеці) в романі С. Жадана виступає казенний Дім, інтернат, бюджетна державна установа, тимчасовий притулок для дітей. Його вихованці позбавлені батьківської опіки й тепла, вони назавжди сироти при живих батьках і заручники свого виховання.

Оце несправжнє сирітство й трактування державного закладу як начебто Дому в романі підкреслюються образами несправжніх дорослих, нафарбованих, ніби клоуни, дітей: «І погляди такі у всіх (дівчаток – Н. Г.) важкі. І тіні під очима такі чорні, глибокі. І Паша спершу не розуміє, у чому річ, аж раптом до нього доходить: вони, всі троє, нафарбовані. Густо, виключно, як тут фарбуються дорослі жінки <...> їхні батьки, що кинули їх тут, мов кроликів у зачинених клітках: живіть, скільки зможете. І як зможете <...> І все це має такий дивний вигляд тут, у цьому підвальному коридорі: Паша з його мертвими пальцями, малий, що зачинився від цілого світу в бомбосховищі, ці ось дівчатка з неприродним, якимось клоунським гримом, що стоять і починають нити. Мовби юні клоуни прийшли до старого клоуна скаржитися на труднощі професії. А старий клоун сам готовий розплакатися і не плаче лише тому, що йому соромно плакати перед розмальованими дітьми...» [Жадан : 147].

Ще одним тимчасовим і вимушеним Домом-прихистком є в романі і образ переповненого вокзалу: «...насправді забитий народом, що вони там сидять усередині, мов у церкві в обложеному місті, думають, що там їх не дістануть, дивляться крізь вікна на світ, який безупинно звукується...» [Жадан : 61]. «Паша кидається в натовп,

амагається проштовхатися і відчуває цей жіночий дух, що обступив його звідусюди, дихання й запах сотні жінок, запах покинутого житла й поспіхом зібраних клунків, запах істерики та претензій, які нема кому висловити...» [Жадан : 63].

Усі атрибути й атмосфера локусу казенного Дому в романі С. Жадана із вузького топосу будівлі інтернату розширюється географічно і накладається на весь регіон, на всю малу батьківщину головного героя. До таких невтішних висновків доходить у своїх міркуваннях Павло Іванович: «...Ми ж тут усі, якщо подумати, як в інтернаті живемо...» [Жадан : 147].

Тимчасовість і екзистенційну безпритульність персонажів С.Жадана підкреслює в творі й образ похмурого й непривітного саду біля інтернату, в якому лежить убитий український снайпер: «У тумані світиться неприбране листя, коли ступаєш на нього, мокро пружинить, так і здається, що з наступним кроком угрузнеш, провалишся до пояса, трапиш у яму чи відкритий люк. Потім доріжка взагалі зникає <...> З долини тягне димом, дим заплітається в туман, як темне пасмо в сивому волоссі померлого, й одразу ж повертається відчуття страху й небезпеки...» [Жадан : 132-133].

Літературознавець Я. Поліщук, зауваживши про весь «Донбас як інтернат» [Поліщук], водночас вважає, що метафора «Інтернату» в однойменному романі Жадана «окреслює той кризовий і роздвоєний стан, в якому – ніби тимчасово, але надовго, імовірно, на все життя – зависають персонажі твору. Інтернат – це насамперед психологічний комплекс, дитяча кривда, ресентимент» [Поліщук]. І зазначає, що вихованці закладу звикли до сирітства, тому й у дорослому житті уникають відповідальності, поведуться неадекватно й інфантильно [Поліщук].

Попри те, що Павло Іванович виріс у повній родині й ніколи не жив у сиротинці чи інтернаті, оце його душевна двоїстість і внутрішня безхатність призводять так само до інфантильної поведінки, а отже, життя й поведінка Паші нічим не відрізняється від інших вихованців цього закладу «...завжди відкладаю все на потім, завжди не вистачає часу на найважливіше, на найголовніше, завжди від усього ухилиюсь, відходжу вбік, не маю сміливості говорити, що думаю, і думати, що хочу, коли це все вже закінчиться, – питає Паша сам себе...» [Жадан : 61].

Саме з почуття відповідальності у Павла Івановича й починається соціальна ініціація. З'являється розуміння, що свої – це не завжди ті, хто нагодує (у романі, це, до речі, роблять бойовики), а ті, чий прапор зображений у паспорті (так міркує герой). Потому вчитель допомагає жінкам вибратися з вокзалу, забирає Сашка-небожа з інтернату взагалі «...давно слід було це зробити ...» [Жадан : 61], заносить пораненого армієця до шпиталю і навіть зважується асистувати хірургові.

Літературознавець У. Федорів вирізняє в романі С. Жадана три модифікації архетипу Дому: *Дім як мікрокосм/Внутрішній дім*; *Дім як макрокосм/Великий Дім*; і зрештою *Не-Дім/Втрачений Дім* [Федорів]. За дослідницею, перша площина – це оселя головного героя і пошук ним свого внутрішнього «Я»; друга – широка проекція на Україну як Батьківщину; а до третьої тобто «Не-дому/Втраченого Дому» науковець серед інших зараховує і інтернат – у вузькому значенні йдеться про будівлю, і в широкому – про територію: «... саме Донбас став таким не-місцем, у якому неможливо освоїтись чи вґрунтуватись. Він перетворився у статичний простір, де індивіди залишаються самотніми та бездомними, а згодом втрачають, чи навіть зрікаються своєї ідентичності...» [Федорів : 42].

Погоджуючись з визначення інтернату як не-Дому у традиційному значенні безпечного простору для родини, разом із тим, зауважимо, що вважати цей заклад Втраченим Домом, на нашу думку, не можна. Передовсім тому, що підопічні не почуваються в ньому захищеними, змалку знають про тимчасовість перебування в стінах інтернату і усіяко це підкреслюють своєю поведінкою. А отже, не можна втратити те, що не є твоїм ані по праву народження, ані соціального набуття, це не-Дім, а один з тимчасових притулків.

Натомість усі такі локуси не-домів сприяють пошуку внутрішнього метафізичного Дому-прихистку персонажів. І коли таке стається, як-от у Паші, змінюється відчуття і свого власного просторового дому: він більше не пахне солодкавим газом, а «свіжими простирадлами» [Жадан : 344].

Варто зазначити, що оцей мотив пошуку самого себе й свого внутрішнього духовного Дому головного героя роману С. Жадана прямо перегукується з іншими творами вітчизняних письменників і передовсім з «Домом на горі» В. Шевчука: там топонім дому теж набуває особливого значення,

філософського змісту і постає як «модель мікросвіту людської душі» [Боронь : 71].

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо: в українській культурі, і в літературі зокрема, архетипний образ Дому – один із найголовніших її символів, має потужну духовно-моральну складову, з ним корелюються усі найважливіші категорії художньої картини світу.

Про покоління С. Жадана відомий літературознавець Т. Гундорова зазначала: «Топографія міжчасся – ось час, у якому перебувають дев'ятдесятники. Їхній простір – станції відправлення та прибуття, їхні родичі – мандрівники, тобто особлива каста людей, бездомних і не вкорінених, яких власне, й зріднює їхня бездомність [Гундорова 2012: 205–206].

Однак у романі «Інтернат» герої письменника чи не вперше оприявнили й увиразнили

своє бачення Дому. Архетип у творі представлений у двох вимірах: просторовому (дім як житло, помешкання, оселя для родини, її захист від агресії зовнішнього світу, дім-фортеця) і внутрішньо-метафізичному (соціальна ініціація та ідентифікація головного героя).

Опозицією до топоніму Дому в творі С. Жадана виступає казенний Дім, що ґрунтується на ідеї тимчасового прихистку, він втілений в образах інтернату та вокзалу.

Обидві проєкції Дому в романі С. Жадана взаємопов'язані: за авторським задумом, вони покликані подолати душевну двоїстість головного героя і повернути йому внутрішню цілісність. І тим самим допомогти адаптуватися в новому житті з новими цінностями, щоб зрештою попрощатися зі штучним сирітством і екзистенційним безпам'ятством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності : Львівський текст 30-х років ХХ ст. Тернопіль : Джура, 2000. 340 с.
2. Бахтин М. Форми времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. Вопросы литературы и эстетики. Москва. Художественная литература, 1957. 504 с.
3. Башляр Г. Избранное : поэтика пространства. [Електронний ресурс]. URL: https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/psikhologija/bashljar_g_izbrannoe_poehtika_prostranstva_per_s_franc/22-1-0-784 (дата звертання : 16.04.22).
4. Боронь О. Поетика простору в творчості Тараса Шевченка. Київ : Агентство «Україна», 2005. 152 с.
5. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 662 с.
6. Воздвиженський К. «Інтернат» : війна тхне мокрою псятиною. Новий роман нарешті дорослого Жадана. [Електронний ресурс]. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psatynoju_Novuj_goman (дата звертання: 10.04.22).
7. Герасименко Н. Сучасні письменники про війну на Сході України. *Вища школа*. Київ : Знання, 2021. №9. С. 70–85.
8. Головченко Н. Про «відмороженого» Пашу Сергія Жадана. *Буквоїд*. 24 травня. [Електронний ресурс]. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2018/05/24/072033.html> (дата звертання: 10.04.22).
9. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодернізм. Київ : Критика, 2013. 344 с. (Серія «Критичні студії»).
10. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми : статті та есеї. Київ : *Грані-Т*, 2012. 548 с. (Серія «De profundis»).
11. Демченко А. Поетика тріади «дім – не дім – антидім» у збірці Сергія Жадана «Життя Марії». *Сучасні літературознавчі студії. Феномен Дому в літературознавчій перспективі* : зб. наук. праць / гол.ред. Н. О. Висоцька. Київ, 2016. Вип.13. С. 207–216. [Електронний ресурс]. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/4910?show=full> (дата звертання: 10.04.22).
12. Дім. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. С. 305.
13. Дім. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980)* [Електронний ресурс]. URL: <http://sum.in.ua/s/dim#:~:text=%D0%94%D0%86%D0%9C%2C%20%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%83%2C%20%D1%87%D0%BE%D0%BB.,%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%3B%20%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA>. (дата звертання: 12.04.22).
14. Дубровська А. Опозиція «Дім»/«Антидім» у романі В. Винниченка «Хочу!». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010, №4 (191). С. 135-143. [Електронний ресурс]. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6455/1/%D0%9E%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%94%D1%96%D0%BC%20-%20%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%BC%20%D1%83%20%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%92.%20>

%D0%92%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D0%A5%D0%BE%D1%87%D1%83.pdf (дата звертання: 10.04.22).

15. Жадан С. Інтернат. Роман. Чернівці : видавництво «Меридіан Чернівці», 2017. 336 с.
16. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури : монографія. Київ : Академвидав, 2006. 504 с.
17. Кулінська Я. «Сіра зона» як маркер громадянства (на матеріалі романів С. Жадана «Інтернат» та А. Куркова «Сірі бджоли»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. [Електронний ресурс]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/16388> (дата звертання: 12.04.22).
18. Лілік О. Архетип дому в ліриці Григорія Чубая [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/181532/16-Lilik.pdf?sequence=1> (дата звертання: 10.04.22).
19. Лотман Ю. Семиосфера : культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки. Санкт-Петербург : Искусство, 2000. 704 с.
20. Поліщук Я. Донбас як інтернат. [Електронний ресурс]. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2018/01/01/093332.html> (дата звертання: 12.04.22).
21. Топоров В. Пространство и текст. *Текст : семантика и структура*. [Електронний ресурс]. URL: http://ec-dejavu.ru/p/Publ_Torogov_Space.html. (дата звертання: 10.04.22).
22. Шимоняк К. Образ Дому у творчості І. Ірлявського і Т. Шевченка . *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 1(31). [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/774/1/%D0%9E%D0%91%D0%A0%D0%90%D0%97%20%D0%94%D0%9E%D0%9C%D0%A3%20%D0%A3%20%D0%A2%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%A7%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%86.%20%D0%86%D0%A0%D0%9B%D0%AF%D0%92%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%86%20%D0%A2.%20%D0%A8%D0%95%D0%92%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%90.pdf> (дата звертання: 10.04.22).
23. Федорів У. Мотив (без)домності в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Studia methodologica*. No. 49. 2019. [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15433/1/FEDORIV.pdf> (дата звертання: 10.04.22).
24. Яшина Л. Образ «Дому» у творчості В. Дрозда. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 4. [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38391/08-Iashyna.pdf> (дата звертання: 10.04.22).

REFERENCES

1. Andrusiv, S. (2000). Modus natsional'noyi identychnosti: L'vis'kyy tekst 30-kh rokiv KHKH st. [Modus of national identity: Lviv text of the 1930s.]. Ternopil : Dzura, 2000. 340 p. [in Ukrainian].
2. Bakhtyn, M. (1957). Formy vremeny u khronotopa v romane. Ocherki po istoricheskoy poetike. Voprosy literatury i estetiki. [Forms of time and chronotope in the novel. Essays on historical poetics. Questions of literature and aesthetics]. *Ocherky po ystorycheskoy poétyke. Voprosy lyteratury y éstetyky*. Moskva : Khudozh. lyt. 504 p. [in Russian].
3. Bashlyar, G. (2004). Izbrannoye : Poetika prostranstva. [Favorites: poetics of space]. URL: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/psikhologija/bashljar_g_izbrannoe_poehtika_prostranstva_per_s_franc/22-1-0-784 (access date: 16.04.22). [in Russian].
4. Boron', O. (2005). Poetyka prostoru v tvorchosti Tarasa Shevchenka. [Poetics of space in the works of Taras Shevchenko]. Kyiv : Ahentstvo «Ukrayina». 152 p. [in Ukrainian].
5. Voytovych, V. (2002). Ukrayins'ka mifolohiya.. Kyiv : Lybid'. 662 p. [in Ukrainian].
6. Vozdvyzhens'kyy, K. (2017). «Internat» : viyna tkhne mokroyu psyatynoyu. Novyy roman nareshiti dorosloho Zhadana. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psyatynoyu_Novyy_roman (access date: 10.04.22). [in Ukrainian].
7. Herasymenko, N. (2021). Suchasni pys'mennyky pro viynu na Skhodi Ukrayiny. [Modern writers about the war on the Skhodi Ukraine]. *Vyshcha shkola*. Kyiv : Znannya. No 9, pp.70-85. [in Ukrainian].
8. Holovchenko, N. (2018). Pro «vidmorozhenoho» Pashu Serhiya Zhadana. [About "frozen" Pasha Sergiy Zhadan]. *Bukvoyid*. 24 travnya. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2018/05/24/072033.html> (access date: 10.04.22). [in Ukrainian].
9. Hundorova, T. (2013). Pislyachornobyl's'ka biblioteka. Ukrayins'kyy literaturnyy postmodernizm. [Post-Chernobyl Library. Ukrainian literary postmodernism]. Kyiv : Krytyka. 344 p. (Seriya «Krytychni studiyi»). [in Ukrainian].
10. Hundorova, T. (2013). Tranzytyna kul'tura. Symptomy postkolonial'noyi travmy : statti ta eseyi. [Transit culture. Symptoms of postcolonial trauma: articles and essays]. Kyiv : Hrani-T. 548 p. (Seriya «De profundis»). [in Ukrainian].
11. Demchenko, A. (2016). Poetyka triady «dim – ne dim –antydim» u zbirtsi Serhiya Zhadana «Zhyttya Mariyi». [Poetics of the triad "home – not home – anti-home" in the collection of Sergei Zhadan «Life of Mary»]. *Suchasni literaturoznavchi studiyi. Fenomen Domu v literaturoznavchii perspektyvi : zbirnyk naukovykh prats'*. Hol. red. N. O. Vysots'ka. Kyiv. No 13. pp. 207–216. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/4910?show=full> (access date: 10.04.22). [in Ukrainian].
12. (2005). Dim. [House]. Velykyy tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy. Uklad.i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin' : VTF «Perun». P. 305 [in Ukrainian].

13. (1971). Dim. [House]. Slovnyk ukrayins'koyi movy. Akademichnyy tlumachnyy slovnyk (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/dim#:~:text=%D0%94%D0%86%D0%9C%2C%20%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%83%2C%20%D1%87%D0%BE%D0%BB.,%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%3B%20%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA.> (access date: 12.04.22) [in Ukrainian].
14. Dubrovs'ka, A. (2010). Opozytsiya «Dim»/«Antydim» u romani V. Vynnychenka «Khochu!»/ [Opposition "House" / «Antidim» in V. Vynnychenko's novel «I want!»] *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 2010, No 4(191). pp. 135–143. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6455/1/%D0%9E%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%94%D1%96%D0%BC%20-%20%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%BC%20%D1%83%20%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%92.%20%D0%92%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D0%A5%D0%BE%D1%87%D1%83.pdf> (access date: 10.04.22). [in Ukrainian].
15. Zhadan, S. (2017). Internat. Roman. [Boarding school]. Chernivtsi : Meridian Chernivtsi Publishing House. 336 p. [in Ukrainian].
16. Zborovs'ka, N. (2006). Kod ukrayins'koyi literatury. Proekt psykhoistoriyi novitn'oyi ukrayins'koyi literatury. Monohrafiya. [Code of Ukrainian literature. Psychohistory project of modern Ukrainian literature]. Kyiv : Akademydav, 504 p. [in Ukrainian].
17. Kulins'ka, Ya. (2020). «Sira zona» yak marker hromadyanstva (na materialii romaniv S. Zhadana «Internat» ta A Kurkova «Siri bdzholy»). [«Gray Zone» as a marker of citizenship (based on the novels of S. Zhadan «Boarding School» and A. Kurkov «Gray Bees»)]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Filolohiya»*. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/16388> (access date: 12.04.22) [in Ukrainian].
18. Lilik, O. (2021). Arkhetyp domu v lirytsi Hryhoriya Chubaya. [The archetype of the house in the lyrics of Grigory Chubay]. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/181532/16-Lilik.pdf?sequence=1> (access date: 10.04.22). [in Ukrainian].
19. Lotman, Yu. (2000). Semiosfera: Kul'tura i vzryv. Vnutri myslyashchikh mirov. Stat'i. Issledovaniya. Zametki. [Semiosphere: culture and explosion. Inside the thinking worlds. Articles. Research. Notes]. Sost. Yu. Lotman]. Sankt-Peterburg : Iskustvo. 704 p. [in Russian].
20. Polishchuk, Ya. (2018). Donbas yak internat. [Donbas as a boarding school]. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2018/01/01/093332.html> (access date: 12.04.22). [in Ukrainian].
21. Toporov, V. (1983). Prostranstvo y tekst. [Space and text]. *Tekst : semantika y struktura*. URL: http://ec-dejavu.ru/p/Publ_Toporov_Space.html (access date: 10.04.22). [in Russian].
22. Shymonyak, K. (2014). Obraz Domu u tvorchosti I. Irl'yavs'koho i T. Shevchenka. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Filolohiya. Sotsial'ni komunikatsiyi. No 1(31). URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/774/1/%D0%9E%D0%91%D0%A0%D0%90%D0%97%20%D0%94%D0%9E%D0%9C%D0%A3%20%D0%A3%20%D0%A2%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%A7%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%86.%20%D0%86%D0%A0%D0%9B%D0%AF%D0%92%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%86%20%D0%A2.%20%D0%A8%D0%95%D0%92%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%90.pdf> (access date: 10.04.22). [in Ukrainian].
23. Fedoriv, U. (2019). Motyv (bez)domnosti v romani Serhiya Zhadana «Internat»/ *Studia methodological*. No 49. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15433/1/FEDORIV.pdf> (access date: 10.04.22). [in Ukrainian].
24. Yashyna, L. (2010). Obraz «Domu» u tvorchosti V. Drozda. *Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi*. No XXIII. Part 4. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38391/08-Iashyna.pdf> (access date: 10.04.22). [in Ukrainian].

N. V. HERASYMENKO

Candidate of Philological Sciences,

*Senior Researcher at the Department of Ukrainian Literature of the XX century and the Modern Literary Process,
Taras Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

E-mail: n-gerasimenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3095-9434>

ARCHETYPE OF THE HOUSE IN S. ZHADAN'S NOVEL «BOARDING HOUSE»

The article is devoted to the image of the House in the novel by the modern Ukrainian writer S. Zhadan. The researcher identified various projections of the archetype, characterized the features of the most important of them. In particular, it is noted that in the work the author identified two planes of the archetype. In its primary dimension, it is a spatial representation of the House in the locus of the house – the archetype appears as the embodiment of the home and ancestral memory. In addition, the crisis state and mental dichotomy of the protagonist are metaphorically articulated. The author also notes another plane of the archetype – the inner, metaphysical House: this dimension arises through thoughts, meetings, conditions, conclusions and knowledge of the protagonist himself. The binary opposition to the archetype of the House in the novel is "non-House", ie a temporary shelter, boarding school. This projection in the thoughts of the protagonist is imposed on the entire territory of the region: most of the characters feel and behave like pupils of the boarding school. The infantilism of the wards of a direct and metaphorical state institution, in turn, leads to collective artificial orphanhood and trauma and existential forgetfulness. Models of behavior of the novel's characters are also analyzed through the prism of toponym modifications. Additional loci in the novel in order to reveal the characters, and in particular, the social initiation and identification of the protagonist are the station and the garden. Such projections of the archetype of the House allow the author to present a multi-level text with sharp concepts for society. The novel also identifies risks for a society that neglects its citizens. In the end, the idea is postulated: only finding one's own inner self, one's metaphysical Home – the way to recovery, return to inner integrity and life of heroes in new realities with new values, is a sure way to get rid of spiritual orphanhood.

Key words: image, toponym, mythopoetics, metaphysical house, collective forgetfulness, military prose.